

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

В. Є. Лучик

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри математичних дисциплін і моделювання
Подільського державного аграрно-технічного університету
(м. Кам'янець-Подільський)*

УДК 338.27

ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ ЯК ГОЛОВНИЙ ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

*Оцінено демографічний стан регіонів України, доведено, що
демографічний розвиток повинен стати головним пріоритетом
державної регіональної політики щодо збереження і розвитку
людського потенціалу.*

Ключові слова: людський потенціал, демографічний потенціал, регіональна політика розвитку людського потенціалу, демографічний розвиток.

Оцінка конкурентоспроможності розвитку регіонів України свідчить, що диспропорції у соціально-економічному розвитку територій існують і будуть існувати надалі. Цьому сприяють об'єктивні відмінності географічного і соціально-економічного розташування регіонів, які з розвитком ринкових відносин не тільки не згладжуються, а й поглиблюються. Подолання диспропорцій розвитку регіонів — це середньо- або навіть довгострокова перспектива розвитку країни. Сучасний же прискорений розвиток породжує лише нерівність, оскільки відсутні ресурси на рівномірний розвиток держави та її регіонів.

Сьогодні головною метою державної регіональної політики України повинно стати створення таких умов, які дали б регіонам змогу повністю реалізувати наявний у них потенціал, максимально збільшити внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на світових ринках. Відомий фахівець у галузі трудових ресурсів К. І. Якуба зазначає, що незалежно від спрямованості і розвитку глобалізації ... вирішальним фактором-умовою розвитку є і залишається людський фактор, оскільки незалежно від соціально-політичного устрою суспільства людина виступає його головною продуктивною силою й основним суб'єктом науково-технічного прогресу. Причому з розвитком науково-технічного прогресу та утвердженням демократії роль людського фактору зростає. Тому у процесі глобалізації світової економічної системи він буде вирішальним [1, с. 9]. Від того, як використовуються

людські ресурси у тому чи іншому середовищі, від рівня їх готовності до соціально-корисної діяльності залежить у кінцевому результаті соціально-економічний розвиток країни, рівень життя її населення, а також місце держави у структурі світового товариства.

Проблемами людського, зокрема демографічного розвитку займаються такі провідні вчені-економісти, як Д. Богиня, О. Грішнова, Г. Купалова, І. Курило, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, Л. Михайлова, О. Палій, Л. Семів, К. Якуба та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з цієї теми, в умовах глобалізації та соціалізації української економіки є гостра потреба у розробці заходів збереження і розвитку демографічного потенціалу як головного пріоритету політики розвитку людських ресурсів.

Метою статті є оцінка демографічного потенціалу регіонів з метою визначення напрямів державної регіональної політики щодо розвитку людських ресурсів.

Регіональна політика розвитку людських ресурсів обґрунтовується Л. К. Семів як цілеспрямована діяльність держави та органів регіонального управління і самоврядування, яка здійснюється на основі активізації соціально-економічних механізмів, спрямованих на примноження і збагачення людських якостей з урахуванням стратегічних цілей і завдань соціально-економічного розвитку регіонів [2]. Держава володіє потужними можливостями і важелями впливу на людину. Вона несе відповідальність за створення і підтримку сприятливих умов життєдіяльності людини.

У Концепції державної регіональної політики (2001 р.) [3] головною метою державної регіональної політики визначено підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання. Розроблені Державні стратегії демографічного розвитку, регіонального розвитку до 2015 року проголошують пріоритетними завдання забезпечення державою соціальних стандартів та гарантій для населення. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. визначає, що політика розвитку людських ресурсів буде здійснюватись з урахуванням регіональних особливостей демографічної ситуації, зайнятості населення, рівня життя, концентруватиметься на активному сприянні створенню нових робочих місць, насамперед в інноваційних секторах, перекваліфікації вивільнених працівників, створенні сприятливих соціально-трудових відносин між роботодавцями і найманими працівниками, розвитку самозайнятості населення, фермерства, селянських господарств, підготовці та перепідготовці працівників, що вивільняються, підтримці малого і середнього бізнесу [4].

Отже, Україна номінально визначила національну і регіональну політику розвитку людського потенціалу і проголосила розвиток людини основою соціальної політики держави та мірою економічного і соціального прогресу країни. Проте демографічна ситуація, що склалася у країні, масштаби міжнародної трудової міграції українців, стан сучасного ринку праці, системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти та навколишнього природного середовища підтверджують неефективність проведеної державою реальної політики розвитку людських ресурсів. Українська сучасна модель розвитку людського потенціалу не забезпечує необхідних кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів.

Підтверджує цей висновок рейтинг України у провідному світовому показнику людського розвитку — індексі людського розвитку або потенціалу. Цей індекс є показником порівняльної оцінки рівня життя, писемності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників країни. За визначенням ООН людський розвиток передбачає включення до числа свобод людини права на довге, здорове і творче життя; на здійснення інших цілей, які, на їх переконання, мають цінність; на активну участь у забезпеченні справедливого і сталого розвитку на планеті. Люди одночасно є і бенефіціаріями (одержувачами), і рушійною силою людського

розвитку, як окремо, так і у групах [5]. Україну вперше було включено у розрахунки індексу людського розвитку (ІЛР) Програмою розвитку ООН (ПРООН) у 1993 р. і за даними 1990 р. вона посіла 45 місце з абсолютним значенням індексу 0,844. За роки моніторингу 2000–2008 рр. (роки Звіту ООН 2002–2010 рр.) індекс людського розвитку у порівнянні з 1990 р. знизився і спостерігались значні коливання (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку України за індексом людського розвитку (ІЛР)

Рік Звіту ООН	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Рік моніторингу	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ІЛР України	0,755	0,766	0,777	0,766	0,774	0,788	0,786	0,796	0,710
Рейтинг України за ІЛР	80	75	70	78	77	76	83	85	69
Кількість країн у рейтингу ІЛР	173	175	177	177	177	177	179	182	169

Тільки за останні два роки дослідження розмах коливань показника склав 0,086. Найкращий рейтинг мала країна у 2002 р. (2004 р. звіту ООН) — 70 місце серед 177 країн, які взяли участь у розрахунках ІЛР. У 2008 р. (2010 р. звіту ООН) значення ІЛР України нижче світового показника на 0,007 одиниць. Однак у розрізі складових індексу динаміка має протилежний характер. За роки моніторингу 2000–2008 рр. очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилася на 0,5 роки, ВВП на душу населення в Україні за цей період збільшився на 81,2 відсотки [5]. Якщо ж зростання ВВП в Україні дійсно відбувається значно повільніше, ніж у розвинених країнах, то представлені ООН значення показника очікуваної тривалості життя неоднозначні та ставлять під сумнів точність даних, що використовуються статистичним комітетом організації.

Очікувана тривалість життя в Україні, наведена у звіті за 2004 рік, становила 69,5 років. У 2005–2006 рр. спостерігалось різке зниження цього показника до 66,1 року, а у 2009–2010 рр. він вже становив вже 68,2–68,6 років. Таким чином, за один календарний рік відбулось різке зниження очікуваної тривалості життя на 3,4 роки, а потім зростання: спочатку — на 1,6 років (2007 р. звіту ООН), а далі на 0,9 років (2010 р. звіту ООН). Як зазначають економісти, для нормальних (невоєнних) умов такі коливання цього показника навряд чи можливі у будь-якій країні. Демографічні процеси є досить інерційними і помітні зрушення протягом одного року є скоріше винятком, ніж правилом.

Національна статистика надає інші дані щодо очікуваної тривалості життя при народженні, а саме: за цей же період показник поступово зростає від 68,3 роки у 2000 р. до 70,4 роки у 2010 р. Можна без жодних сумнівів стверджувати, що розрахунки цього показника в Україні здійснюються обґрунтовано, з достатньо великою точністю і базуються на даних державних статистичних спостережень та базових вибірових обстежень домогосподарств.

Оскільки індекс людського потенціалу є середнім вимірником основних досягнень країни щодо людського розвитку, то як і будь-яка інша середня, певною мірою маскує нерівність розподілу людського розвитку серед населення в межах окремих країн. У 2010 році ІЛР розрахований через призму нерівності у людському розвитку з урахуванням відмінностей у рівні прибутку, сфері охорони здоров'я та освіти.

Запроваджений багатовимірний індекс бідності оцінює проблему бідності населення не лише з огляду на рівень прибутків, а й враховує на рівні домогосподарств

інші чинники: доступ до шкільної освіти, чистої води і медичної допомоги. Більше ніж 1,3 млрд. людей у 104 країнах, для яких обрахований цей індекс живуть на менше ніж \$ 1,25 долар на день. Експерти ООН визначили, що Україна досягла певного успіху в подоланні бідності за абсолютним виміром (це частка населення, чиє добове споживання є за вартістю нижчим 5 дол. США (за ПКС)). Показник абсолютної бідності знизився з 9 відсотків у 2005 р. до 4,5 відсотка у 2009 р., проте відносна бідність за визначеним національним критерієм бідності (75-відсотковий поріг медіанного рівня сукупних еквівалентних витрат у розрахунку на умовного дорослого) залишилась стабільною на рівні 27 відсотків. Більше того, рівень бідності у сільській місцевості майже вдвічі вищий, ніж у містах (38,2 відсотка проти 21,5 відсотка за даними 2008 року).

З метою повної реалізації поставленої мети запроваджується індекс гендерної нерівності, який відображає вразливість жінок у трьох сферах: репродуктивне здоров'я, присутність у парламенті та економічна діяльність. За цим показником Україна посідає 44 місце серед 138 країн. Зокрема, на кожні 100 тис. народжених живими 18 жінок у країні помирають від причин, пов'язаних із вагітністю. Українські жінки мають лише 8 відсотків місць у парламенті, проте 92 відсотки дорослих жінок (проти 96 відсотків чоловіків) мають середню або вищу освіту. Таке відсторонення українських жінок від прийняття рішень на найвищому політичному рівні не узгоджується з досить високими індикаторами їх участі в системі державної служби. Частка участі жінок у ринку праці становить 62 відсотки, тоді як аналогічний показник у чоловіків — 73 відсотки. Співвідношення середніх рівнів заробітної плати жінок та чоловіків складає 77,2 відсотка.

Складова індексу людського розвитку, пов'язана з визначенням кількості осіб, які навчаються, виграно піднімала Україну в загальному рейтингу за рахунок високого рівня освіченості українців. У 2010 р. цей показник був замінений визначенням очікуваної та середньої тривалості навчання у школі, що забезпечить, на думку експертів ООН, можливість одержати більш точне уявлення про рівень освіти населення країни. Звіт про людський розвиток (2010 р.) наводить зростання очікуваної тривалості навчання в Україні на 2,7 роки і середньої тривалості навчання на 0,9 роки [6].

Таким чином, індекс людського потенціалу, представлений у Звіті ООН у 2010 р. враховує нерівність за кожним із трьох вимірів і, скорегований на 8 відсотків, становить для України 0,652. За твердженням адміністратора ПРООН Хелен Кларк, “навіть у час несприятливих тенденцій та суперечливих умов країни можуть зробити чимало для покращення життя людей. Для цього необхідна політична воля сміливого керівництва і послідовна підтримка міжнародного товариства” [5]. Проте неможливо визначити абсолютно однакові завдання розвитку для всіх країн, оскільки це створило б ситуацію, за якою були б установлені абсолютно нереальні цілі для одних країн та цілі, досягнення яких не мало б жодних проблем, — для інших. Цілі встановлюються для кожної країни відповідно до національної специфіки її розвитку та стану суспільного прогресу на сучасному етапі.

Українські експерти розробили національну методологію розрахунку ІЛР на регіональному рівні в Україні, що дозволяє охопити набагато більше аспектів людського розвитку регіонів України. Цю методику було затверджено Спільною Постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України (від 05.04.2001 р. та 14.03.2001 р. № 182/76), згідно з якою у практику роботи органів державної статистики запроваджені щорічні розрахунки інтегральних показників. Оцінка регіонального розвитку здійснюється як за інтегральним індексом, так і за кожним з 9 індексів окремих аспектів людського розвитку. Це індекси демографічного розвитку, ринку праці, матеріального добробуту, умов проживання населення, рівня освіти, стану та охорони здоров'я, соціального середовища, екологічної ситуації, фінансування людського розвитку. Схема побудови інтегрального індексу людського розвитку передбачає 3-етапний процес відповідно

до 3-рівневої ієрархічної системи показників. На відміну від міжнародної методології розрахунку ІЛР, вітчизняна методика передбачає проміжний етап — побудову узагальнюючих індикаторів, що характеризують кожен із аспектів людського розвитку. Це дозволяє уникнути надмірного інформативного обтяження основного показника при забезпеченні достатньо комплексного підходу до характеристики регіональних особливостей людського розвитку та мінімізації впливу випадкових обставин [7, с. 6].

Демографічний розвиток розглядається в контексті ідеології людського потенціалу народонаселення. Він інтегрує результати минулих і сучасних соціально-демографічних процесів через індикатори народжуваності, смертності та міграції. За 2000–2010 рр. досліджень індекс демографічного розвитку покращився для Луганської (на 0,046 од.), Київської (на 0,044 од.), Запорізької (на 0,032 од.), Херсонської (на 0,012 од.) областей та Автономної республіки Крим (на 0,01 од.). Найкращі інтегральні показники демографічного розвитку досягнуті у Чернівецькій та Тернопільській областях (у 2010 р. вони становили 0,539 і 0,495 відповідно). Деяко нижчий, але теж достатньо високий рівень розвитку мають Івано-Франківська, Львівська і Хмельницька області. Слід відмітити, що всі регіони-лідери за період дослідження погіршили свої показники. Найбільше зниження (більш ніж на 0,1) зафіксовано для Чернівецької області. Пояснюється це високими обсягами міграції населення, як сільського, так і міського.

Найгірша соціально-демографічна ситуація склалася у Кіровоградській області (індекс деморозвитку у 2010 р. становив 0,107), а також Донецькій (0,134), Закарпатській (0,155), Херсонській (0,156) областях. Також значно ускладнилось становище Полтавської, Житомирської, Черкаської, Рівненської та Вінницької областей. Причинами такої негативної динаміки є високі коефіцієнти смертності немовлят та перинатальної смертності, низький рівень середньої очікуваної тривалості життя, а також незадовільні регіональні результати міграційного руху. Найвищий показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні у 2010 р. був одержаний у Тернопільській області — 72,82 роки, а найнижчий у Миколаївській — 68,71 роки.

Отже, кількісний і якісний демографічний потенціал населення та його відтворення є умовою, основою і метою розвитку суспільства і держави. Проте, усвідомлення того, що якісні людські ресурси є основою майбутнього розвитку країни зростає разом з депопуляцією населення. Значна інерційність соціо-демографічних процесів змушує робити прогнози, враховуючи регіональні тренди розвитку, що склались. За усіма прогнозами людські ресурси регіонів країни будуть скорочуватись. На короткострокову перспективу до 2015 року лише 8 % регіонів України (Закарпатська, Рівненська області) збережуть природний приріст населення. Волинська область, яка у 2009–2010 рр. мала позитивний приріст населення, вже з 2013 р. буде мати природне скорочення населення. Заходи щодо стимулювання народжуваності, які прийняті владою країни, не в змозі вирішити проблему депопуляції, оскільки її масштаби значні. 56% населення країни живе в регіонах зі значним природним скороченням (0,5–1 % у рік), у тому числі 4 % населення — у регіонах з екстремально високим скороченням від 1 до 1,5 %. Демографічні ресурси Закарпаття залишились останнім резервом призупинення процесу скорочення населення країни.

Міграція продовжує впливати на формування демографічної ситуації у країні, хоча її потік в Україні за 2000–2010 рр. скоротився у 1,2 рази. З 2005 р. у країні міграційне сальдо позитивне і 2010 р., міграційний приріст зафіксовано у 7 регіонах. За кількістю іммігрантів Україна (дані ООН) перебуває на четвертому місці у світі після США, Росії і Німеччини: їх чисельність становить 6,7 млн. осіб, що складає 3,6 % загального потоку мігрантів у світі. Майже половина прибулих в Україну зареєстрували своє місце проживання у 5 регіонах: АР Крим, Києві, Донецькій, Дніпропетровській та Одеській областях. Серед них іммігранти з країн СНД склали

77,8 %, з інших країн — 22,2 %. Міграція з України до країн СНД склала 51,9 %, до інших країн — 48,1 %.

Не зважаючи на скорочення міграційного потоку, Україна залишається однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Пожвавлення української економіки сприяло певному покращенню ситуації на ринку праці, підвищенню рівня життя населення, а отже, зменшенню потоку мігрантів. Проте значний розрив у рівнях оплати праці в Україні та зарубіжних країнах все ж таки спонукає українських громадян шукати роботу за кордоном і залишатись там на тривале, а той і постійне проживання.

Прогноз на найближче майбутнє показує, що можливості використання міграційних ресурсів у країні достатньо обмежені. Врегулювати міграційні процеси з метою покращення демографічної ситуації в країні складно. Повернути власних трудових мігрантів у країну без значних позитивних зрушень в економіці країни малоімовірно. Соціологічні дослідження, проведені Центром Разумкова, засвідчують, що понад 65 % громадян України вважають, що країна розвивається у неправильному напрямку, а отже, абсолютна більшість людей, умовно кажучи, не бачить своєї перспективи розвитку саме у цій країні [8].

Можна прогнозувати посилення витоку інтелектуального потенціалу закордон, який спостерігався вже у середині 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. і дещо послабився нині, надавши перевагу сезонній зайнятості працівників закордоном на низькокваліфікованих робочих місцях. Однак повторна втрата Україною інтелектуального потенціалу, який володіє знаннями високих технологій, може виявитись непоправною.

Слід зауважити, що в Україні накопичуються іммігранти з країн Південно-Східної Азії, Близького й Середнього Сходу, Африки, а також громадяни країн СНД, які використовують територію країни для транзиту в країни ЄС. Ця робоча сила може використовуватись у нашій країні лише як низькокваліфікована, тому що має місце значний рівень безробіття серед українців з вищою та середньою освітою.

Зовнішня міграція частково компенсує природне скорочення населення. Так, за 2010 р. прибулі у Чернівецьку область компенсували природну втрату населення регіону на 82,3 %, Одеську — 68,4, АР Крим — 64,9 %, Рівненську — 57,8 %, Закарпатську — 23,9 %, Івано-Франківську — 17,0 %, Харківську — на 11,4 %. Однак позитивна тенденція зростання міграції в Україну у більшості є статистичним феноменом і відображує практично лише легалізацію мігрантів, які вже проживали в нашій країні.

Таким чином, глобалізація поступово змінює ситуацію в Україні. Відбувається стійке скорочення населення регіонів країни. Людські ресурси концентруються в мегаполісах, аграрні регіони поступово депопулюють. Скорочення міграційного потоку з країни і посилення імміграції в Україну не в змозі призупинити природного скорочення населення. Низькокваліфікована праця іммігрантів не забезпечує поліпшення якості людського потенціалу країни. Врегулювати міграційні процеси і посилити відповідальність за незаконну міграцію прикликаний Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції", яким розширено перелік підстав для відмови у в'їзді в Україну, встановлений у Законі України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" (набув чинності 5 травня 2011 року). Низка об'єктивних економічних прогнозів показує, що Україні не вдасться уникнути залучення трудових мігрантів. Перед Кабінетом міністрів України, як свого часу перед урядами європейських країн, стоїть необхідність виробити стратегію залучення робочої сили з-за меж України. Важливо визначити пріоритетні країни, з яких до нас прийдуть трудові мігранти. Такою країною може стати Молдова. Близько 250 тис. придністровців вважають себе етнічними українцями і розмовляють українською. Тому їх бажання працювати в Україні можна використати. Також Китай, Індія та Пакистан заявляли і заявляють про

свою готовність сісти за стіл переговорів для одержання квоти на допуск у нашу країну сотень тисяч трудових мігрантів. Однак з іммігрантами азіатських країн можуть бути труднощі економічного й етнічного характеру. По-перше, у країні повинні бути створені житлові умови для трудових іммігрантів, що достатньо складно в умовах кризи. По-друге, представники цих країн виховані зовсім в інших традиціях і переживатимуть великі труднощі у соціальній адаптації.

Отже, потрібні планомірні, дієві заходи з боку держави, органів місцевого самоврядування, спрямовані на відтворення демографічного потенціалу регіонів, щоб в умовах тривалої депопуляції створити умови для економічного зростання і забезпечення національної безпеки.

Відтворення демографічного потенціалу регіонів насамперед повинно передбачати збереження і збільшення життєвого потенціалу населення, тому що якщо чисельність населення зменшується, то кількість прожитих ним років, а отже, і можливості повноцінної діяльності, повинні зростати. Демографічний потенціал населення є тим інтегральним показником, який практично всебічно відображує розвиток суспільства та його членів. Це і стан, і розвиток системи охорони здоров'я, освіти, культури, політичної, економічної стабільності та правопорядку в країні.

Список використаних джерел

1. Якуба, К. І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України. Теорія, методологія, практика [Текст] / К. І. Якуба. — К. : ННЦ ІАЕ, 2007. — 362 с.
2. Семів, Л. К. Регіональна політика розвитку людських ресурсів в умовах трансформації економіки України [Текст] : дис. ... д-ра екон. наук : 08.09.01 / Семів Любов Казимирівна ; НАН України ; Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2004. — 452 арк.
3. Про Концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001 [Текст] // ОВУ. — 2001. — № 22. — С. 20. — Ст. 983.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001 [Текст] // ОВУ. — 2006. — № 30. — С. 36. — Ст. 2132.
5. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010>.
6. Україна: на шляху соціального залучення. Національна доповідь про людський розвиток 2011 [Електронний ресурс] UNDP in Ukraine. — URL : http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf.
7. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень [Текст] / Державний комітет статистики України. — К. : Держкомстат, 2008. — 46 с.
8. Освічені працівники можуть скласти наступну хвилю міграції з України [Електронний ресурс] Центр Разумкова. — URL : http://www.uceps.org/ukr/expert.php?news_id=3140&direct=.

*Рекомендовано до друку кафедрою математичних дисциплін і моделювання
Подільського державного аграрно-технічного університету
(протокол № 7 від 23 листопада 2011 року)*

Надійшла до редакції 30.11.2011

Лучик В. Е. Демографическое развитие регионов как главный приоритет государственной политики сохранения человеческого потенциала

Дана оценка демографической ситуации в регионах Украины, доказано, что демографическое развитие должно стать основным приоритетом государственной региональной политики сохранения и развития человеческого потенциала.

Ключевые слова: человеческий потенциал, демографический потенциал, региональная политика развития человеческого потенциала, демографическое развитие.

Luchik, V. Ye. The Demographic Development of the Regions as a Top Priority of State Policy of Maintaining Human

This article assesses the demographic situation in Ukraine's regions; it is proved that the demographic development should become the main priority of the state regional policy of conservation and human development.

Key words: human capital, demographic potential, the regional policy of human development, population development.

